

“WESTERN CASPIAN” UNIVERSITETİ

ELMİ XƏBƏRLƏR

Humanitar elmlər seriyası

НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК

Серия гуманитарных наук

SCIENTIFIC BULLETIN

The series of Humanitarian sciences

4

2017

ISSN 2227-5118

“WESTERN CASPIAN” UNIVERSITY

SCIENTIFIC BULLETIN

The series of Humanitarian sciences

№ 4 - 2017

BAKI – 2017

Redaksiya heyəti

Baş redaktor: **Hüseynqulu Bağirov** – “Western Caspian” Universitetinin fəxri prezidenti, fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru, professor

Redaktor: **Gülnarə Seyidova** – filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Üzvlər: **Andris Leitas** – “Western Caspian” Universitetinin rektoru

Cəbi Bəhramov - “Western Caspian” Universitetinin fəxri professoru, tarix üzrə fəlsəfə doktoru

İlham Məmmədzaadə - fəlsəfə üzrə elmlər doktoru, professor

William Fierman - professor (Amerika Birləşmiş Ştatları)

Randall Barker – “Western Caspian” Universitetinin fəxri professoru (Amerika Birləşmiş Ştatları)

Colin Love - “Western Caspian” Universitetinin fəxri professoru (Böyük Britaniya)

Nərgiz Axundova - AMEA-nın müxbir üzvü, tarix elmləri doktoru, professor

Fikrət Sadıxov - professor, politoloq

Fuad Məmmədov - tarix elmləri doktoru, professor

Şahin Xəlilli - filologiya elmləri doktoru, professor

Azad Məmmədov - filologiya elmləri doktoru,

Hörmətli oxucu!

“Western Caspian” Universitetinin “Elmi xəbərlər” jurnalı 2017-ci ildə oxucularla görüşə müəyyən yeniliklərlə gəlməkdədir.

“Western Caspian” Universitetinin “Elmi xəbərlər” jurnalı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyası tərəfindən dissertasiyaların əsas nəticələrinin dərc olunması tövsiyyə edilən dövrü elmi nəşrlərin siyahısına daxil edilmişdir.

Diqqətinizə çatdırmaq istəyirik ki, cari ildən “Elmi xəbərlər” jurnalına göndərilən məqalələr redaksiyanın peşəkar ekspert heyətinə resenziyaya göndəriləcək, yalnız elmi-tədqiqat tutumlu əsərlərin dərc olunması mümkün olacaq.

“Western Caspian” Universitetinin “Elmi xəbərlər” jurnalının redaksiya heyətinin məqsədi yerli və xarici tədqiqatçılar, alimlər tərəfindən aparılan fundamental və tətbiqi araşdırmaları, pedaqoji, metodoloji və metodiki məsələləri əhatə edən, elm və təhsilin inkişafına xidmət göstərən elmi tutumlu yazıları geniş oxucu auditoriyasına çatdırmaqdır.

Həmçinin, “Elmi xəbərlər” jurnalı digər universitet və institutların dissertant və elmi işçilərinin elmi əsərlərini dərc etməyə açıqdır.

Ümid edirik ki, “Elmi xəbərlər” jurnalı ictimai və humanitar sahələrdə həyata keçirilən elmi tədqiqatların yayılmasında, məqalələrin geniş oxucu kütləsinə çatmasında bir növ vasitəçi rolunu oynayacaq. “Elmi xəbərlər” jurnalının redaksiya heyəti mütəxəssisləri, elm adamlarını, o cümlədən, gənc tədqiqatçıları əməkdaşlığa və jurnalda elmi məqalələrlə çıxış etməyə dəvət edir.

Hörmətlə, “Western Caspian” Universitetinin rektoru

Prof. dr. Andris Leitas

Уважаемый читатель!

В 2017 году журнал «Научные Новости» Университета “Western Caspian”, готов встретить своих читателей инновациями.

Журнал «Научные Новости» был включен в публикационный список, который был утвержден со стороны Высшей Аттестационной Комиссии при Президенте Азербайджанской Республики.

Целью редакции журнала «Научные Новости» Университета “Western Caspian”, является информирование широкого круга читателей о проведении местными и зарубежными учеными исследований в области фундаментальных и прикладных, педагогических, психологических, методических и методологических вопросов, включая развитие науки и образования.

Мы надеемся, что журнал «Научные Новости», сыграет роль посредника для широкой читательской аудитории путём распространения научных исследований, проводимых в социальной и гуманитарной областях.

Редакционные эксперты журнала «Научных Новостей», ученые, в том числе и особенно молодые исследователи приглашаются к сотрудничеству с журналом. Также, хотим отметить, что наш журнал открыт к сотрудничеству с учёными и научными исследователями из других университетов.

Мы хотим обратить ваше внимание на то, что в текущем году все статьи журнала «Научные Новости», будут отправлены на рассмотрение профессиональным экспертам, и только работы научно-исследовательского потенциала смогут быть опубликованы.

С уважением,

Ректор Др. Андрис Лейтас

Dear reader!

In 2017 the journal "Scientific News" of “Western Caspian” University, is looking forward to welcoming its readers with great innovations.

The journal "Scientific News" was included in the publication list, which was approved by the Higher Attestation Commission under the President of the Azerbaijan Republic.

The journal's main objective is to inform a wide range of readers about research conducted by local and foreign scientists in the fields of fundamental and applied science - pedagogy, psychology, methodology and another reserch, included in the development of science and education.

We hope that "Scientific News" journal will play the role of an intermediary for a wide readership through the dissemination of scientific research in the social and humanitarian fields.

Editorial experts for the journal "Scientific News", scientists, especially young researchers are invited to cooperate with the journal. We want to note that our journal is open to cooperation with scientists and researchers from other universities.

We would like to draw your attention to the fact that in the current year all the articles of the "Scientific News" journal will be sent for consideration to professional experts, and only works of scientific and research potential will be published.

Yours faithfully,

Rector Dr. Andris Leitas

CONTENTS

PHILOLOGY

1. *Rəna İsmayılova*
Nitq axınının təşkilində intonasiyanın rolu..... 7
2. *Sərxan Xavəri*
Folklorun funksional strukturu "elmi paradiqma" anlayışı işığında (professor Özkul Çobanoğlunun konseptual yanaşması əsasında)..... 13
3. *Nigar Səfərova*
Nəcib Məhfuz yaradıcılığında özgələşmə problemi (“Oğru və itlər”, “Yol” romanları əsasında)..... 21
4. *Sevda İmanova*
Nağıl obrazlarının magik strukturu və tipologiyası..... 26
5. *Fəxrəddin Atayev*
Miskin Abdal və Göyçə aşiq mühiti..... 36

LITERATURE

6. *Ирада Алескерова*
Рассказы С.Моэма и Дж.Фаулза в свете синтеза идей реализма и модернизма..... 41
7. *Elnur Rəsulov*
Nizami poeziyasına XV-XVI əsrlərdə bədii bənzətmələr ənənəsi..... 49
8. *Adilə İsmayılova*
Koroğlu və Robin Qud obrazları epikləşmiş tarixi şəxsiyyətlər kimi..... 55

FINE ARTS

9. *Гюльрена Мирза*
Современная картина мира и «новая эстетическая реальность» в Азербайджанском изобразительном искусстве..... 65
10. *Aydan Şahbazlı*
Qədim türk xalqlarının möhür (damğa) ənənəsi..... 72
11. *Nərminə Vəliyeva*
Xalq rəssamı Salhab Məmmədovun mənzərə janrında yaratdığı əsərlərin bədii xüsusiyyətləri..... 78
12. *Sevil Əliyeva*
Bədurə Əfqanlının "Koroğlu" filmi üçün işlədiyi geyim eskizlərinin bədii xüsusiyyətləri..... 84

13. *Diləfruz Bağirova*
Azərbaycanda son orta əsrlərdə başdaşılarında bədii tərtibat
xüsusiyyətləri..... 89

POLITICS

14. *Anar Hüseynov*
Azərbaycan respublikasının dini tolerantlıq və multikulturalizm
modelinin inkişaf perspektivləri..... 96

PSYCHOLOGY

15. *Reyhan Əhmədova*
Psixoloqun peşəkar kimi təşəkkülünün dinamikası..... 105

UOT 78.08:801.81**FOLKLORUN FUNKSIONAL STRUKTURU "ELMI PARADİQMA" ANLAYIŞI İŞİĞİNDƏ (PROFESSOR ÖZKUL ÇOBANOĞLUNUN KONSEPTUAL YANAŞMASI ƏSASINDA)**

Sərxan XAVƏRİ**Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası folklor institutu
Bakı / AZƏRBAYCAN****sarxanxaveri@gmail.com**

XÜLASƏ

Məqalədə folklorşünaslıq bir fənn sahəsi olaraq elmşünaslığın universal kateqoriyalarından olan "elmi paradıqma" anlayışının nəzəri yanaşması əsasında nəzərdən keçirilir. Belə bir fikir irəli sürülür ki, folklorun funksional strukturunun müəyyənəşdirilməsi baxımından paradıqmatik yanaşma xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Məqalədə folklorşünaslıq elminin tarixi inkişafı prosesi ərzində iki paradıqmanın mövcud olduğu haqqında türk professoru Özkul Çobanoğlu tərəfindən irəli sürülən konseptual baxış əsas götürülmüşdür. Həmçinin həmin yanaşma əsasında folklorun funksional strukturu baxımından əhəmiyyətli olan səciyyəvi xüsusiyyətlər müəyyənəşdirilmişdir. Bununla yanaşı, nəticə olaraq belə bir qənaət də əsaslandırılmışdır ki, XX əsrin ikinci yarısından sonra dünya folklorşünaslıq elmində bir neçə yeni paradıqmaların yaranması tendensiyası da müşahidə olunmaqdadır. Məqalədə həmin tendensiylərin, əsasən, multi-dissiplinar metodologiyalar əsasında formalaşdığı əsaslandırılmışdır.

Açar sözlər: folklor, folklorşünaslıq, funksional, struktur, anlayış, yanaşma.

THE FUNCTIONAL STRUCTURE OF FOLKLORE IN THE LIGHT OF THE CONCEPTION "SCIENTIFIC PARADIGM"**SUMMARY**

In the article the folklore-study is looked through as a science branch of one of the universal categories of the science-study of the conception "scientific paradigm" on the base of theoretical approach. Such thought is given that the paradigmatic approach has the special importance according to the determining the functional structure of folklore. In the article the conceptual opinion about the existence of two paradigms during the historical development of the

folklore- study told by the Turkish professor Ozkul Chobanoglu has been given. The characteristic peculiarities being important according to the functional structure of the folklore on the base of that approach have been determined. Adjoining it as a result such a conclusion is based on that after the second half of the 20 century the tendency of the formation of some new paradigms have also been observed.

In the article it is substantiated that those tendencies have been formed especially on the multidisciplinary methodologies.

Key words: folklore, folklore-study, functional, structure, conception, approach.

**ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ СТРУКТУРА ФОЛЬКЛОРА В СВЕТЕ
ПОНЯТИЯ «НАУЧНАЯ ПАРАДИГМА»
(НА ОСНОВЕ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ОТНОШЕНИЯ
ПРОФЕССОРА ОЗКУЛА ЧОБАНОГЛЫ)**

РЕЗЮМЕ

В статье фольклористика, как область науки, рассматривается на основе теоретического отношения понятия «научная парадигма», универсальной категории науковедения. Автор считает, что для определения функциональной структуры фольклора парадигматическое отношение обладает особым значением. В статье на основу был принят концептуальный взгляд турецкого профессора Озкула Чобаноглы, по которому на протяжении исторического развития фольклористической науки существовало две парадигмы. Также на основе этого отношения были определены своеобразные особенности фольклора, значимые в аспекте функциональной структуре фольклора. Вместе с тем, автор приходит к заключению, что после второй половины XX века в мировой фольклористике наблюдается тенденция формирования нескольких новых парадигм. В статье обосновывается формирование этой тенденции, в основном, на основе мультидисциплинарных методологий.

Ключевые слова: фольклор, фольклористика, функциональный, структурный, понятие, отношение.

Məsələnin qoyuluşu. Məlumdur ki, hər bir fənn sahəsində elmi problemin qoyuluşu arxasında həmin elmin keçib gəldiyi inkişaf yolunun təcrübəsi dayanır. Elmdə problemin qoyuluşu bilavasitə elmi təcrübə və onun ötürülməsi ilə şərtlənir. Və bu ötürülmə əksər elm sahələrində, əsasən, paradiqmatik ardıcılıqla həyata keçirilir. Humanitar elmlərdə elmi təcrübənin ötürülməsi isə bəzi hallarda paradiqmatik ardıcılıqla deyil, sanki folkloristik ənənə mexanizmləri əsasında gerçəkləşdirilir. İncəsənətin doğurduğu emosional ovqat buradakı

"elmi yaradıcılıq" üçün başlıca stimula çevrilir, rasionel elmi nəticələr zəncirindən yaranan paradigmatik əvəzlənmələr isə arxa plana keçmiş olur. Məhz bu tendensiyaları əsas götürərək bir çox alimlər elmşünaslıqda humanitar fənn sahələrinin "science"-a daxil edilməsini şərti qəbul edirlər (1).

Folklorşünaslığın bir elm sahəsi kimi dəyərləndirilməsi, heç şübhəsiz, ona paradigmatik aspektdən yanaşmanı tələb edir. Onun bir humanitar fəaliyyət sahəsi kimi "science"-a, yaxud "art"-a daxil olması da ilk növbədə paradigmatik təmərküzləşmə səviyyəsi ilə müəyyənləşir. Həmçinin folklorun funksional strukturunun öyrənilməsi baxımından da bu yanaşma olduqca əhəmiyyətlidir. Ona görə də hesab edirik ki, ona bu aspektdən nəzər salmaq elmi baxımdan aktualdır.

Əsas mətn. Məşhur Amerika elmşünası, fiziki və tarixçisi Tomas Kunun müasir elmi fikir dövriyyəsinə daxil etdiyi "elmi paradigma" ("paradigma" qədim yunan sözü olub, nümunə, örnək, model mənalarındadır) anlayışı istənilən elm sahəsinin təşəkkül, təkamül dinamikasının dəqiq izlənilməsi və elmi fənnin koqnitiv və sosial institutlaşması prosesinin modelləşdirilməsi baxımından xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Azərbaycan folklorşünaslığında son illər ərzində paradigma anlayışından geniş istifadə edilməyə başlanılmış, hətta bu anlayış elmi monoqrafiyanın sərlövhəsi statusuna qədər yüksəlmişdir (2). Lakin müşahidələr göstərir ki, milli folklorşünaslığımızda "paradigma" anlayışı professional elmşünaslıqda kəsb etdiyi "elmi paradigma" mənasında deyil, daha çox digər elm sahələrində olduğu kimi, əsas anlayışın törəməsi, əlavəsi, üzvlənməsi kimi işlədilmişdir. Anlayışa bu aspektdən yanaşmanın da Avropa elmi humanitariyasında, xüsusən dilçilikdə zəngin ənənəsi vardır.

Hesab edirik ki, folklorşünaslığın o qədər də qədim olmayan tarixi inkişaf prosesi ərzində dinamikasını həm diaxron, həm də sinxron olaraq modelləşdirmək, bu inkişaf prosesinin müxtəlif mərhələlərində özünəməxsus xüsusiyyətlərini üzə çıxartmaq və perspektiv inkişaf istiqamətlərini proqnozlaşdırmaq baxımından bu fənnə də "elmi paradigma" anlayışının işığında, həm də professional elmşünaslıqda kəsb etdiyi mənada baxmaq lazımdır.

Tomas Kun yazırdı ki, paradigma dedikdə, müəyyən müddət ərzində elmi problemin qoyuluşu və həlli üçün model təklif edən bütün elmi nailiyyətlər nəzərdə tutulmalıdır. Onun yanaşmasına görə, paradigma müəyyən bir fənn sahəsi üzrə elmi ictimaiyyəti birləşdirən ideyalardır (3, s.229). Məsələn, Aristotelin məntiqə bağlı universal ideyaları, Nyuton mexanikası uzun müddət elmdə elmi paradigma funksiyasını yerinə yetirmişdir.

Beləliklə, paradigma:

1. Təbiətin quruluşu haqqında ən ümumi rasionel mənzərədir, dünya-görüşdür;
2. Hər hansı bir elm sahəsi üzrə mütəxəssisləri birləşdirən qənaətlərin, dəyərlərin məcmusu kimi xarakterizə olunan fənn matrisasıdır;
3. Ümumi qəbul olunmuş nümunə, yaxud hər hansı bir müəmmmanın həlli

üçün ilkin şablondur (3, s.210-273).

Tomas Kun eyni zamanda paradiqmanın əvəzlənməsi anlayışını da modelləşdirmişdir. Onun tədqimatında elmi paradiqmanın əvəzlənməsi aşağıdakı mərhələlərdən keçir:

1. Normal elm - bu, hər bir yeni kəşfin hakim nəzəriyyənin mövqeyindən izah edilməsidir;
2. Ekstroardinar elm - bu, faktların izah olunmaması ilə anomaliyaların meydana gəlməsi və elmdə krizisdir;
3. Elmi inqilab - bu, yeni paradiqmaların formalaşmasıdır.

Tomas Kuna görə, yeni paradiqmalar o zaman meydana gəlir ki, qəbul olunmuş universal paradiqmaların yardımı ilə elmi problemlər həllini tapa bilmir (3, s.25-98).

Paradiqma haqqında bu ümumi mülahizələrdən sonra onların işığında folklorşünaslığa nəzər salanda hansı mənzərənin şahidi oluruq? Bu ideyalar işığında folklorşünaslıqda elmi paradiqma geniş yayılmış müəyyən bir yanaşma, nəzəriyyə, model, yaxud tədqiqat metodu kimi özünü göstərir. Paradiqma anlayışı işığında folklorşünaslığa münasibətdə problemə aşağıdakı sualların qoyuluşu baxımından yanaşmaq olar:

Birincisi, dünya folklorşünaslıq elmini tam əhatə edə bilən vahid bir elmi paradiqma varmıdır?

İkincisi, əgər dünya folklorşünaslığını əhatə edən vahid folklorşünaslıq paradiqması mövcuddursa, o, diaxron inkişaf prosesi ərzində normativliyini nə dərəcədə qoruyub saxlamışdır?

Üçüncüsü, bu paradiqmal vahidlik hansı transformasiyalardan keçmişdir?

Dördüncüsü, sinxron olaraq (müxtəlif elmi mühitlər üzrə) dünya folklorşünaslığında hansı paradiqmalar mövcud olmuşdur?

Beşincisi, onlar arasında qarşılıqlı əlaqə nə şəkildədir?

Əlbəttə, bu sualları artırmaq da mümkündür. Qeyd etmək istərdik ki, bu suallara cavab baxımından yenə də folklorşünaslıq problemlərinə nəzəri yanaşması ilə xüsusilə seçilən türk folklorşünası Özkul Çobanoğlunun modelləşdirməsinə müraciət etmək istərdik. Alim folklorşünaslığı bir elmi fənn olaraq "elmi paradiqma" anlayışının işığında nəzərdən keçirərək onun bütün inkişaf tarixi prosesi ərzində iki elmi paradiqmaya təbə olduğunu qeyd edir:

1. "mətn" mərkəzli folklorşünaslıq paradiqması;
2. "kontekst" mərkəzli folklorşünaslıq paradiqması (4).

I. Mətn mərkəzli folklorşünaslıq paradiqmasına görə folklorşünaslığın əsas xüsusiyyətləri

1. Xalqın tərif

Xalq oxuyub yazmağı bacarmayan, əyalətlərdə, əsasən, kənd təsərrüfatı ilə məşğul olan, sosial təbəqələşmədə ən aşağı səviyyədə yer alan sosial qrupdur.

Bu anlayışa görə, xalq onun üçün müəyyənlanmış xüsusiyyətlərini itirdikdə onunla bağlı olan fəaliyyət də, konkret olaraq folklor da ortadan qalxmış olur.

2. Material olaraq folklorun tərif

Material olaraq folklor yaranma prosesi başa çatmış bir mədəni fakturadır. Buna görə də folklor materiallarının toplanılması, arxivləşdirilməsi mühüm əhəmiyyətə malikdir.

3. Keçmişə doğru yönəlmək və ənənəvi mədəniyyət elementlərinə meyilli olmaq

Əvvəlki iki bəndin əsas götürülməsi ilə tədqiqata cəlb edilən folklor materialları keçmişə məxsus, ənənəvi mədəniyyət nümunələri olaraq dəyərləndirilmişdir. Folklorşünaslıqda mətn mərkəzli nəzəriyyələrin çoxluğunun da əsas səbəblərindən biri məhz folklorə ənənəvi mədəniyyət hadisəsi kimi yanaşılması olmuşdur.

1. Araşdırmanın əsasında mətnin (tekstin) dayanması

Folklorşünaslıqda folkloru yaranma prosesi bitmiş və tamamlanmış bir mətn olaraq tədqiqata cəlb edən yanaşmalarda sözlü folklor mətnlərinin, həmçinin teatral folklor nümunələrinin sözlü mətn hissələrinin filoloji olaraq təhlil edilməsi araşdırmaların əsasını təşkil etmişdir. Bu, sözlü mədəniyyət mühitində canlı yaşayan, dəyişən, inkişaf edən, bir haldan başqa hala keçən və hətta "ölən", yəni yox olan folklorun sadəcə olaraq sözlü qisminin yazı texnologiyası vasitəsilə yazılı mədəniyyət mühiti obyektinə halına gətirməklə dondurulmasından, "öldürülərək" tədqiq edilməsindən başqa bir şey deyildir.

2. Folklorun janr təsnifi donmuş və ya statik bir struktura malik olaraq göstərilir

Burada donuq və statik bir janr təsnifatı strukturun əsası olaraq qəbul edilir. Bu ölçülərə cavab verməyən folklor nümunələri "qüsurlu", qeyri-mükəmməl hesab edilərək təhlildən kənarlaşdırılır. Əgər "qüsurlu" hesab edilən hər hansı bir folklor nümunəsi həddindən artıq çoxdursa, bu halda ədəbiyyatşünaslıq elmində olduğu kimi, mətn ədəbi rekonstruksiya da cəlb edilir.

3. Folklor nümunələri və ya faktları "xalqsızlaşdırılır"

Kontekstindən ayrılmış mətnlər araşdırmaların əsasını təşkil edərkən təbii olaraq onları yaradan və yaşadan xalqla hər hansı bir əlaqə arxa plana atılmış, mətn xalqdan izolyasiya edilmişdir.

4. Mətnin təhlilində mövzu, üslub, süjet, struktur, motiv, epizod əsas araşdırma vahidlikləri olaraq götürülmüşdür

Mətn mərkəzli paradigmalarda istiqamətində həyata keçirilən araşdırmalarda qeyd olunan bu anlayışlar əsas götürülmüşdür. Struktur təhlilin genişlənməsi ilə buraya qəhrəmanın bioqrafiyası, nağılın strukturu, alt strukturu kimi anlayışlar da tətbiq edilmişdir.

Qeyd olunan bütün bu xüsusiyyətlər dünya folklorşünaslığının XX əsrin ortalarına qədərki, Rusiya və keçmiş SSRİ-yə daxil olan digər respublikaların folklorşünaslığı üçün isə günü bu günə qədərki əsas postulatlarını təşkil edir.

Qətiyyəən belə yanaşmaq doğru deyildir ki, qeyd olunan bu istiqamətlər qüsurludur və folkloru bir mədəni sistem olaraq yanlış izah edir. Qətiyyəən belə deyildir. Qeyd olunan istiqamətlər üzrə də folklor istər bir mədəni fenomen olaraq, istərsə də mətn olaraq ətraflı şəkildə izah olunur. Sadəcə olaraq, folkloru bu prinsiplər əsasında yanaşma folklorşünaslıq elminin birinci paradiqmatik mərhələsinin göstəricisidir. Həmin elmi paradiqma əsasında daha təkmil bir yanaşmanın yarandığı şəraitdə artıq yeni istiqamətə əsaslanmaq zəruridir. Həm də onu qeyd edək ki, bir sıra hallarda sovet folklorşünaslığı tam olaraq heç bu prinsiplər əsasında da mükəmməl tədqiq edilməmişdir. «Folklor-şifahi xalq ədəbiyyatı identifikasiyası» yanaşmanın əsasını təşkil etdiyindən yalnız sözlü bədii folklor mətnləri poetik təhlil prinsipləri əsasında araşdırılmışdır.

Dünya folklorşünaslığının ikinci, daha mükəmməl mərhələsi isə "kontekst və ya icra mərkəzli" folklorşünaslıq paradiqması hesab edilir.

II. Kontekst və yaxud icra mərkəzli folklor paradiqmasına görə, folklor araşdırmalarının əsas xüsusiyyətləri

1. Xalqın tərif

Aralarında müştərək faktor mövcud olan və nəzəri olaraq ən azı iki nəfərdən ibarət olan insan qrupu xalqdır. Bu baxışa görə, təhsil səviyyəsindən asılı olmayaraq cəmiyyətin istənilən sosial təbəqəsinə aid olan qruplar xalqdır.

2. Material olaraq folklorun tərif

Kontekst mərkəzli folklor paradiqmasına görə, folklor bitmiş və tamamlanmış bir mədəni faktura deyil. Bu yanaşmaya görə, folklor söyləyən və dinləyən arasında ənənəvi izah yoluyla qurulan, əsasən, bədii informasiya forması içərisində reallaşdırılan yaradıcı bir proses kimi qəbul edilir. Kommunikasiyaya bağlı bir proses olaraq folklor eyni zamanda sosial bir məhdudiyyətə, kiçik qrupa da malikdir. Bu vəziyyət folklorun xüsusi bir kontekstidir. Folklor kiçik qrupların artistik kommunikasiyasıdır.

3. Folklor sadəcə olaraq keçmişə, qədim mədəni dəyərlərə istiqamətlənməmişdir, o, yeni mədəni elementlərlə zənginləşməyə də istiqamətlənmişdir

Kontekst və ya icra mərkəzli paradiqmaya görə, folklor fakturasından kommunikativ bir fakt olaraq bəhs edərkən bu faktın reallaşdırdığı yaradıcı prosesin nəticəsi olaraq aradan qalxan "prototip" anlayışı kimi variant və versiya anlayışları da aradan qalxır. Bu da yeni variant və versiyalara insanın emosiyalarının ifadəsi kimi baxılmasına səbəb olmuşdur.

4. Araşdırmada əsas teatral özəlliklərə malik sözlü mətnlərin icrası və icranın reallaşdırıldığı kontekst

Burada əsas olaraq götürülən folklor mətnlərinin kontekstlə şərtlənməsidir.

5. Janr təsnifi dinamik strukturludur və həlledici rola malikdir

Kontekst mərkəzli folklor paradiqması istiqamətində həyata keçirilən çalışmalarda janrlarası qarşılıqlı əlaqələr, dəyişmələr, bir-birinə transformasiyalar əsas xüsusiyyətlərdəndir və bu, bilavasitə kontekstlə şərtlənir.

6. Folklor materialları xalqla birlikdə tədqiqata cəlb edilməkdədir

Yuxarıda da qeyd edildiyi kimi, meydana gələn yeni xalq və folklor tərifləri və bununla əlaqədar olaraq meydana gələn kontekst və icra konseptlərinin xalq bilimləri araşdırmaları baxımından əhəmiyyəti ondan ibarət olmuşdur ki, folklor onları yaradan xalqla birgə tədqiq edilmişdir.

7. Mətnin analizi deyil, mətnin içində teatral bir şəkildə icra olunduğu folklor hadisəsinin analizi əsasdır (4).

Bu yanaşmadan sonra müəllif folklorun çoxparadiqmalılığı haqqında yazır: "Nəticə olaraq deyə bilərik ki, xalq bilimi (folklorşünaslıq) humanitar düşüncənin parçalanması ilə başlayan sosial və bəşəri elmlərin fəlsəfədən ayrılaraq müstəqil fənlərə çevrilmə dövrünün sonu olan iki yüz illik keçmişində digər fənlərdə görünməyəcək bir şəkildə paradiqma bolluğuna və "açıq sistem" olmaqdan qaynaqlanan interpretasiya zənginliyinə malikdir (4).

Özkul Çobanoğlunun folklorşünaslıq elminə paradiqmatik aspektdən bu yanaşması, əsasən, Amerika və Avropa folklorşünaslığını nəzərdə tutur. Rusiya folklorşünaslığı isə demək olar ki, nəzərə alınmır. Əslində, əsasən, filoloji istiqamətdə inkişaf edən rus folklorşünaslığını da birinci paradiqmatik istiqamətə aid etmək mümkündür. Çünki burada da folklor bir kommunikativ mədəni fakt kimi deyil, daha çox bədii mətn kimi nəzərdən keçirilmişdir. Əslində, Rusiya folklorşünaslığında folklor mətnlərində bədiiləşdirmə elə bir səviyyədə aparılmışdır ki, bu növ araşdırmalar tam olaraq mətn mərkəzli folkloreşünaslıq paradiqmasının tələblərinə də cavab verməmişdir. Rusiya folkloreşünaslığında folklor bu baxımdan yanaşma folklor mətnlərinin filoloji təhlili istiqamətində görünməmiş nailiyyətlərə gətirib çıxarmışdır. Hətta elə bir səviyyədə ki, folklorun "şifahi xalq ədəbiyyatı" çətiri altında məhdudlaşdırılması ilə aparılan təhlillər özü xüsusi bir paradiqma səviyyəsinə yüksəlmişdir.

Özkul Çobanoğlunun folklorşünaslığa paradiqmatik yanaşması ilə bağlı digər bir məsələni də qeyd etmək istərdik. Alim burada folklorun mətn və icra mərkəzli olması baxımından tədqiqata cəlb edilməsini əsas götürmüşdür. Müxtəlif elmlərin nəzəri-metodoloji baxış bucağından yanaşmaları isə nəzərdən qaçırmışdır.

Hazırda Amerikada və Avropada folklor psixanalitik yanaşma elə geniş miqyas almışdır ki, bu, özünü ayrıca bir paradiqmatik istiqamət kimi göstərir. Psixanalitik yanaşmaya görə, folklor ən ümumi şəkildə psixi enerjinin mədəni ifadə faktıdır. Burada folklorun bütün strukturu, icra mərkəzli mədəni hadisə olaraq funksiyası da, mətn mərkəzli ədəbi hadisə olaraq obrazlar sistemi də məhz insan psixologiyasının qanunauyğunluqları baxımından şərh edilir. Ötən əsrin əvvəllərində Amerikada iki görkəmli folklorşünas - Riçard Dorson və Alan Dandes arasında kəskin mübahisələr son nəticədə Alan Dandesin qələbəsi və bu yanaşmanın ayrıca bir istiqamət olaraq elmdə normativləşməsi ilə nəticələnir. Digər elmi istiqamətlər üzrə bu tipli folklorşünaslıq istiqamətləri ilə bağlı nümunələrin sayını artırmaq da olar.

Nəticə. Nəticə olaraq qeyd etmək istərdik ki, dünya folklorşünaslıq təcrübəsinin mətn mərkəzli və icra mərkəzli folklor paradigmaları əsasında təsnifatı, folklorun sosiomədəni mahiyyətinin, xüsusən də sosio və mədəni sistemlər arasındakı funksional münasibətlərin müəyyənləşdirilməsi baxımından olduqca əhəmiyyətlidir. Bütün bunlarla yanaşı, folklorşünaslıqda bu paradigmalardan əlavə müxtəlif elmi fənn istiqamətləri ilə şərtlənən çoxlu sayda digər paradigmalardan da danışmaq mümkündür. Folklorşünaslığın iki yüz illik tarixi ərzində qarşımızdakı mənzərə onun çoxparadigmalılığıdır. Bu da bilavasitə onun multidissiplinarlığı ilə şərtlənir. Lakin bu elmi situasiyanın özünə belə statik yanaşmaq doğru deyildir. Müşahidələr göstərir ki, folklorşünaslıqda güclü bir integral metod formalaşmaqdadır. Və bu proses daha çox fənn paradigmalarının sintezi hesabına baş verir.

Ədəbiyyat:

1. Гумбрехт Х.-У. Ледяные объятия «научности», или Почему гуманитарным наукам предпочтительнее быть «Humanities and Arts» [Электронный ресурс] / Х.-У. Гумбрехт // Журнальный зал
2. Rzasoy Seyfəddin. Oğuz mifinin paradigmaları. Bakı: Səda, 2004, 200 s.
3. Кун Т. Структура научных революций / Т. Кун ; [пер. с англ.]. - М. : Прогресс, 1977. - 300 с.
4. Özkul Çobanoğlu. Bilim felsefesi bağlamında halkbilimi ve bilginin teleolojik sürüveni <http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/59.php>

MÜƏLLİFLƏRİN NƏZƏRİNƏ!

«Elmi xəbərlər» jurnalının redaksiya heyəti bildirir ki, nəşr etdirmək üçün təqdim edilən məqalələr aşağıdakı qaydalar əsasında tərtib edilməlidir:

- mətnlər (Azərbaycan, rus, ingilis dillərində) – Times New Roman şrifti (ölçüsü – 12) ilə yığılmalı;
- məqalələr (boşluqları nəzərə almaq şərti ilə həcmi 40 min işarə) və xülasələr kompüterdə çap olunmuş şəkildə elektron variantla birlikdə təqdim olunmalı;
- məqalənin UOT-u, ədəbiyyatı, istinadı, üç dildə xülasəsi (15 sətirdən artıq olmamaq şərti ilə), açar sözləri (ən çoxu 10) və məqalələrin başlıqları verilməli;
- ədəbiyyat siyahısı ya istinad olunan ədəbiyyatların mətnə rast gəlinəndə ardıcılıqla ya da əlifba sırası ilə verilməli;
- cədvəllərin, sxemlərin, qrafiklərin və şəkillərin adı göstərilməlidir.

Müəllif haqqında məlumat: soyadı, adı, atasının adı, telefon nömrələri, elektron poçt ünvanı, işlədiyi təşkilatın tam adı.

Əlyazmaların nəşri haqqında qərar qeydiyyatdan sonra bir ay ərzində qəbul edilir.

Məqalələrin çapı üçün pul ödənilmir.

К СВЕДЕНИЮ АВТОРОВ!

Редколлегия журнала «Сборник научных статей» доводит до вашего сведения, что направляемые в журнал статьи следует оформлять в соответствии со следующими правилами:

- рукописи принимаются на азербайджанском, русском и английском языках, шрифтом Times New Roman (12п);
- к тексту обязательно прилагается электронная версия текста;
- объем рукописи не должен превышать 40 тыс. знаков (включая пробелы);
- пронумерованный список использованной литературы (либо в алфавитном порядке, либо в порядке упоминания в тексте) дается в конце статьи;
- К рукописи прилагаются; УДК, аннотация (не более 15 строк), ключевые слова, название статьи (на трех языках), имена и фамилии авторов;
- таблицы, графики, схемы, рисунки должны быть озаглавлены;

Авторская справка: фамилия, имя, отчество (полностью), официальное наименование места работы, должность, ученая степень, а также данные для связи с автором; адрес, номера телефонов сл., дом., моб., электронный адрес.

Статьи принимаются в течение одного месяца со дня регистрации рукописи в редакции.

Плата за публикацию рукописей не взимается.

TO THE ATTENTION OF AUTHORS!

The editorial staff of the «Collection of Scientific Publications» journal brings to your notice that articles submitted for publication must meet the following requirements:

- texts (Azerbaijani, Russian and English) must be typed with Times New Roman font (size 12 p);
- articles (no more than 40 thousand characters including spaces), list of references, abstracts (no more than 15 lines, in Azerbaijani, Russian and English) and keywords (maximum 10, in Azerbaijani, Russian and English) must be presented in typed form together with the diskette;
- list of references should be enumerated either alphabetically or in the order of reference in the text and be presented at the end of the article;
- tables, graphs, diagrams, figures should be titled;

Information about authors: surname, name, last name, position, academic degree, e-mail address, telephone number, name of the organization.

Articles are accepted within one month since the date of their registration in the publishing house. Payment for article publication is not required.

Kompyuter yığımı və korrektorü: Aynur Qəmbərova

Məqalələr aşağıdakı ünvana göndərilir:
Azərbaycan, Bakı şəh., AZ 1001 İstiqlaliyyət küçəsi 27,
“Western Caspian” Universiteti, tel: 492-61-63;
E-mail: journal@wu.edu.az

Статьи направляются по адресу:
Азербайджан, Баку, AZ 1001 ул. Истиглалийят 27,
Университет “Western Caspian”, тел: 492-61- 63;
E-mail: journal @wu.edu.az

The articles should be sending to the following address:
27, Istiglaliyyat Str. Baku, AZ 1001 Azerbaijan
“Western Caspian” University, tel: 492-61-63;
E-mail: journal@wu.edu.az

Formatı	70×100 ¹ / ₁₆
Həcmi	F.ç.v. 7
Sayı	500

“Western Caspian” Universitetinin nəşriyyat-poliqrafiya mərkəzində yığılmış və çap olunmuşdur.